

Beschermen, beschaven ... beschieten

De noodzaak van internationale en nationale regels voor cultuurbescherming

Marjan Otter Gewapende conflicten en natuurrampen bedreigen het cultureel erfgoed op vele plaatsen in de wereld. Om moedwillige vernietiging het hoofd te bieden, is regelgeving onontbeerlijk. Erfgoedorganisaties moeten samenwerken, in internationale en nationale netwerken, om de regelgeving praktisch toepasbaar te maken, om preventieve maatregelen te treffen en hulp te bieden aan getroffen landen en collega-instellingen.

In een recente uitgave van *Museumvisie* introduceert Annemarie Vels Heijn, directeur van de Nederlandse Museumvereniging, de term rondzingonderwerpen. Het zijn onderwerpen die eens in de zoveel tijd de kop opsteken. Iedereen is overtuigd van hun nut, maar door hun reikwijdte, een zekere dwangmatigheid en saaiheid komen zij maar niet van de grond (Vels Heijn 2000, 57). Dit lot lijkt ook het onderwerp cultuurbescherming tijdens gewapende conflicten of natuurrampen te zijn beschoren. De cyclus waarmee dat onderwerp sinds het einde van de negentiende eeuw op de agenda wordt geplaatst, ligt rond de twintig jaar. Het zou betreurenswaardig zijn als de huidige ervaring niet door zou zetten.

De huidige ervaring heeft een kleine tien jaar geleden ingezet, naar aanleiding van de oorlog in voormalig Joegoslavië. Dan blijkt dat de bestaande regelgeving onvoldoende garanties biedt om het cultureel erfgoed in burgeroorlogen

te beschermen. De regelgeving is inmiddels aangepast en voorziet in de mogelijkheid om schending met strafmaatregelen te beantwoorden. In 1996 wordt het International Committee of the Blue Shield (ICBS) opgericht en in de daaropvolgende jaren ook diverse nationale comités. De vier oprichters, de International Council of Museums (ICOM), de International Council on Monuments and Sites (ICOMOS), de International Council on Archives (ICA) en de International Federation of Libraries Associations (IFLA) opereren afzonderlijk en gezamenlijk, al dan niet met de UNESCO onder de paraplu van ICBS. Zij werken aan projecten die gericht zijn op het treffen van preventieve maatregelen op het gebied van cultuurbescherming tijdens gewapende conflicten en natuurrampen en op het bieden van concrete hulp tijdens of na dergelijke calamiteiten. Bovendien zijn zij betrokken bij de totstandkoming van de internationale regelgeving op dit vlak.

Met de toenemende mondialisering wordt echter steeds duidelijker dat de bedreigingen wereldwijd en zeer divers van karakter zijn, variërend van grens- tot burgeroorlogen en van stuwdammen tot stadsuitbreidingsplannen (Williams 2000). Organisaties die zich nu inzetten voor cultuurbehoud lijken te dweilen met de kraan open. Is er wel een mogelijkheid om de constante stroom van vernietiging te voorkomen? Is regelgeving wel het middel om dit een halt toe te roepen? Na ieder grootschalig conflict worden de verdragsteksten immers weer bijgesteld. De verdragen blijken in de praktijk onvoldoende te functioneren. De vraag is dus of al die politieke en diplomatieke inspanningen om tot een regelgeving te komen de moeite waard zijn als men moet constateren dat dezelfde regelgeving voortdurend faalt? Kunnen de erfgoedorganisaties hun werk niet verrichten zonder internationale regelgeving op de achtergrond?

Afspraken

Cultuurbescherming in oorlogstijd verhit de gemoederen al ruim honderd jaar. In 1899 en in 1907 zijn er in Den Haag twee vredesconferenties waar de reglementen voor de oorlog te land en ter zee worden vastgesteld. Daarin wordt onder meer bepaald dat bij beschietingen en bombardementen alle mogelijke maatregelen dienen te worden genomen om historische monumenten te ontzien, mits deze niet voor een militair doel worden benut. Kunstwerken in beslag nemen, opzettelijk verwoesten of beschadigen wordt eveneens verboden. Er wordt bovendien een embleem ingesteld om bepaalde beschermde plekken te markeren. Het is volgens deze verdragen aan het land zelf om deze emblemen goed zichtbaar aan te brengen op gebouwen waar zieken en gewonden worden verpleegd, gebouwen met een religieus, charitatief, kunst- of wetenschappelijk doel, of gebouwen die als historisch monument worden

beschouwd. Dit embleem is de voorloper van het latere blauwe schild (Toman 1996, 12).

Tijdens de Eerste Wereldoorlog blijken deze afspraken nauwelijks effect te hebben. Er zijn twee belangrijke knelpunten: de strijdende partijen betwisten elkaar het militaire gebruik van cultureel waardevolle gebouwen en de betreffende objecten zijn niet als zodanig gemarkeerd of bekendgemaakt aan de aanvallende partij. Daarnaast is de techniek van het beschietingsmaterieel onvoldoende precies om de bescherming van specifieke gebouwen te kunnen garanderen (Berends 1995, 49; Toman 1996, 14).

Na de Eerste Wereldoorlog staat de noodzaak om een meer afdoende bescherming te realiseren vast. Naast een verdrag over bescherming van cultuurbezit moet er ook een reglement van uitvoering komen. In 1935 komt het Pact van Washington tot stand, ook wel genoemd Pact Roerich, naar de particuliere initiatiefnemer van het pact. Dit pact is uitsluitend gericht op de bescherming van instellingen van kunst of wetenschap en monumenten van historische betekenis. Het pact wordt alleen door de landen van de Pan-American Union ondertekend; het geloof in de praktische uitvoerbaarheid ervan is te gering om internationaal geaccepteerd te worden (Van Halm 1999, 18; WVC 1991, 191). Enkele jaren later, in 1938, komt een door de Volkenbond ingestelde commissie met een voorontwerp voor een conventie voor internationale bescherming. Hiermee zouden de strijdende partijen zich ertoe verbinden speciale opslagplaatsen voor kunstwerken en bijzondere beschermde gebouwen, gemarkeerd door speciale tekens, te ontzien. Nog voordat de verschillende regeringen zich aan deze conventie kunnen committeren, breekt de Tweede Wereldoorlog uit (Berends 1995, 49).

Ook tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn er afspraken gemaakt. Zo verklaren de Franse en de Engelse regering dat zij 'in het geval dat zij tot oorlog gedwongen zouden worden hun vijandelijkheden zouden uitvoeren met de vaste wens om daarbij de burgerbevolking te sparen en op alle mogelijke manieren de monumenten die getuigen van de menselijke genius te behouden' (Toman 1996). Daarnaast worden er voorzorgsmaatregelen getroffen, onder meer door de Verenigde Staten. De American Commission for the Protection and Salvation of Artistic and Historic Monuments in War Areas (Amerikaanse Commissie voor de Bescherming en Redding van Artistieke en Historische Monumenten in Oorlogsgebieden) wordt opgericht. Zij stelt een speciaal officierenkorps in met de naam Monuments, Fine Arts and Archives Officers. Tot slot ondertekenen achtien partijen aan de geallieerde zijde in 1943 een verklaring waarin zij plundering in bezet gebied veroordelen. Zij behouden zich het recht voor om alle transacties of handel in bezittingen, rechten en dergelijke onrechtmatig te verklaren, ongeacht de vraag of het gaat om vormen van plundering en diefstal of om schijnbaar legale en vrijwillige transacties (Toman 1996, 20).

Deze laatste verklaring werkt nog door tot op de dag van vandaag, in de strijd om de joodse tegoeden. De acties van de erven Goudstikker zijn hiervan een voorbeeld (zie hierover ook de rubrieken Boeken, Signalementen en Dossier, elders in dit *Boekmancahier*).

Universele verklaringen

Direct na de Tweede Wereldoorlog wordt er een aantal internationale verdragen ondertekend: het Handvest van de Verenigde Naties, de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, de Conventie van Genève. Deze algemene verdragen en eerdere verdragen over de bescherming van cultureel erfgoed vormen de

basis van een nieuw verdrag. Verontwaardigd over de teloorgang van grote aantallen cultuurgoederen is men alleszins bereid zich in te spannen voor een betere regelgeving, om herhaling in de toekomst te voorkomen. De bijeenkomst vindt plaats in 1954, opnieuw in Den Haag. Het resultaat van de bijeenkomst is de Conventie ter Bescherming van Cultuurgoederen ten tijde van Gewapend Conflict, destijds ook wel het Rode Kruisverdrag voor Cultuurgoederen genoemd, in de wandelgangen de Haagse Conventie 1954 of het Haagse Verdrag.

Deze Haagse Conventie 1954 heeft als uitgangspunt dat 'schade toegebracht aan culturele goederen, ongeacht aan welk volk zij toebehoren, schade betekent aan het culturele erfdeel van de gehele mensheid'. Aan het verdrag is een Reglement van Uitvoering gehecht. Dit reglement maakt volgens artikel 20 van het Verdrag er integraal deel van uit. Ondertekening en ratificatie van het verdrag impliceren dus ook bereidheid tot naleving van het reglement (zie Bijlage 1).

Aan het verdrag is een Protocol gehecht. Het Protocol bevat bepalingen die bedoeld zijn om de uitvoer van culturele goederen uit bezet gebied tegen te gaan en verbiedt culturele goederen te confisqueren bij wijze van vergoeding voor geleden oorlogsschade. Dit Protocol maakt géén deel uit van het Verdrag en de verdragsluitende staten dienen het dus afzonderlijk te ondertekenen (WVC 1991, 191).

De reden om een apart Protocol te maken, is dat veel landen niet tot ondertekening van het Haagse Verdrag zullen overgaan als daarin de tekst van het Protocol wordt opgenomen. Zonder Protocol wordt het verdrag aanzienlijk minder sterk. Twee andere beperkende factoren uit het verleden blijven bestaan. Zo wordt aan de praktische uitvoerbaarheid van de Haagse Conventie 1954 net zo getwijfeld als aan het destijds door velen afgewezen Roerich Pact.

Maar gezien de verschrikkelijke ervaringen van de Tweede Wereldoorlog is men in 1954 minder geneigd dat als een reden te zien om zich niet aan te sluiten. Voorts blijft de ontbindende clausule 'mits niet voor een militair doel benut' gehandhaafd en daarmee de mogelijkheid om onder de bepalingen uit te komen.

Nederland heeft in 1954 de Conventie ondertekend, maar pas in 1958 geratificeerd. Ondertekening kan worden gezien als een soort intentieverklaring, maar heeft geen bindende kracht of wettelijke consequenties. Pas nadat de nationale wetgeving in overeenstemming is gebracht met de regels van het verdrag, kan een verdrag worden geratificeerd en concreet in werking treden. Officieel heet het dan dat een land partij is geworden. Het bereik van een verdrag wordt uiteraard groter naarmate meer partijen het hebben geratificeerd.

De term cultuurgoederen

In de Conventie wordt uitvoerig ingegaan op de vraag wat er nu tot het cultuurgoed wordt gerekend. De opsomming geeft impliciet ook de reikwijdte van het begrip in deze context aan. Kort samengevat onderscheidt men drie verschillende categorieën cultureel erfgoed die voor bescherming in aanmerking komen. Om te beginnen zijn er de roerende en onroerende goederen zelf, vervolgens de accommodaties voor roerend erfgoed en tot slot het transport van culturele goederen en het personeel dat daarmee is belast.

In artikel 1 van de Haagse Conventie 1954 wordt gesproken over roerende of onroerende goederen die van groot belang zijn voor het culturele erfgoed van ieder volk, zoals monumenten van bouwkunst, kunst of geschiedenis; terreinen van oudheidkundig belang; groepen gebouwen die, als een geheel, uit een oogpunt van geschiedenis of kunst van belang zijn; (afzonderlijke) kunstwerken;

handschriften, boeken en andere voorwerpen die om diezelfde reden van belang zijn; wetenschappelijke verzamelingen en belangrijke verzamelingen boeken, archiefbescheiden, of afbeeldingen van goederen zoals hiervoor omschreven. Daarnaast gaat het om gebouwen waarvan de voornaamste en feitelijke bestemming is roerende culturele goederen te bewaren of tentoon te stellen, en om schuilplaatsen, bestemd om in geval van een gewapend conflict bescherming te bieden aan roerende culturele goederen. Het verdrag noemt ook expliciet monumentencentra: centra, die een groot aantal roerende culturele goederen bevatten. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan het Museumplein in Amsterdam.

De Haagse Conventie 1954 beschermt eveneens het transport van culturele goederen, 'hetzij binnen een grondgebied, hetzij naar een ander grondgebied' (artikel 12) en personeel dat belast is met de bewaking van culturele goederen. Het personeel geniet alleen bescherming van de Haagse Conventie 1954 voorzover die bewaking 'verenigbaar is met de eisen welke de veiligheid stelt' (artikel 15).

Om tijdens een conflictsituatie adequaat te kunnen handelen, is het nodig vooraf op de hoogte te zijn, zowel van de geldende regels als van de gebouwen en voorwerpen die onder die bescherming vallen. En kennis vooraf impliceert verplichtingen en voorbereidingen in vredetijd.

Verplichtingen in vredetijd

Een belangrijke verbetering die de Haagse Conventie ten opzichte van voorgaande verdragen biedt, is daarom de toevoeging van bepalingen die al in vredetijd van kracht zijn. Zo verbinden de verdragsluitende partijen zich al in vredetijd tot het opnemen van tweërlei soort bepalingen in de bij haar strijdkrachten in gebruik zijnde reglementen of instructies. De

eerste soort bepalingen zorgt voor de naleving van dit verdrag, de tweede soort voor het bij de leden van de strijdkrachten aankweken van een geest van eerbied voor de cultuur en culturele goederen van alle volkeren. Om die ‘geest van eerbied’ aan te kweken verbinden de partijen zich ertoe om voor dat doel diensten in te stellen of deskundig personeel aan te trekken. Deze diensten of personeel moeten zorgen voor de eerbiediging van culturele goederen en samenwerken met de burgerlijke autoriteiten, die belast zijn met de ‘veiligstelling’ van deze goederen (artikel 7) (WVC 1991, 194).

De plicht tot veiligstelling beperkt zich tot het eigen territorium van de verdragssluitende staten en tot de bescherming van culturele goederen tegen te voorzien gevolgen van een gewapend conflict. Zo zijn de partijen al in vredetijd verplicht om hiervoor de nodige maatregelen te treffen, zoals de bouw van schuilkelders of het maken van ontruimingsplannen.

De plicht van eerbiediging strekt zich ook uit tot het grondgebied van de andere verdragspartijen. Een voorbeeld hiervan is het voorkomen of beëindigen van iedere vorm van diefstal, plundering of ontvreemding en van iedere daad van vandalisme, gericht tegen beschermde goederen. Daarnaast mogen beschermde goederen die zich op het grondgebied van een andere verdragspartij bevinden niet worden gevorderd of doelwit worden van represaillemaatregelen. Ook in dit verdrag is het mogelijk om, in geval van militaire noodzaak, van deze verplichtingen af te wijken.

In het verdrag van 1954 zijn bepalingen opgenomen over de speciale bescherming van culturele goederen, zoals schuilplaatsen, monumentencentra en andere onroerende culturele goederen van zeer grote betekenis. Als ontbindende voorwaarde geldt dat bovengenoemde plaatsen op voldoende afstand moeten liggen van belangrijke militaire

objecten en niet voor militaire doeleinden mogen worden gebruikt. Zo heeft de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag veel moeite moeten doen om in aanmerking te komen voor deze bijzondere bescherming omdat het dicht bij het Centraal Station en diverse ministeries ligt. Plaatsing onder bijzondere bescherming (*special protection*) kan door inschrijving in het internationale register van culturele goederen onder bijzondere bescherming, een register dat te vinden is in het Reglement van Uitvoering. Een beroep op militaire noodzaak kan de status van de onschendbaarheid, dankzij plaatsing op die lijst, niet zomaar opheffen (WVC 1991). In de loop der tijd zijn echter de objecten en locaties die daar recht op hadden veranderd. Zo worden de Nederlandse schuilkelders al jaren niet meer gebruikt.

Het blauwe schild: kenteken van het verdrag

Culturele goederen en het transport daarvan die vallen onder bijzondere bescherming moeten, in geval van een gewapend conflict, van een kenteken worden voorzien. Dit is het blauwe schild, bij het grote publiek vooral bekend door zijn aanwezigheid op monumenten. Driemaal herhaald, geplaatst in een driehoekige vorm met één schild aan de onderzijde, mag het kenteken slechts worden gebruikt voor culturele goederen die onder bijzondere bescherming zijn geplaatst en dus in het Reglement van Uitvoering zijn opgenomen, transporten van dergelijke culturele goederen en noodshuilplaatsen voor roerende culturele goederen: de Nederlandse schuilkelders (Reglement van Uitvoering artikel 11).

Het kenteken wordt enkelvoudig gebruikt voor culturele goederen die niet onder bijzondere bescherming zijn geplaatst en voor personeel (en hun identiteitskaarten) dat belast is met de bescherming van culturele goederen.

Het kenteken mag uitsluitend worden geplaatst als er een gedateerde en ondertekende machtiging is van de Hoge Verdragssluitende Partij.¹

De Werelderfgoedlijst 1972 van UNESCO

Hoewel er in 1954 wordt gefocust op bedreigingen in conflictsituaties, wordt ook erkend dat het culturele en natuurlijke erfgoed in toenemende mate worden bedreigd, door andere invloeden dan door oorlog. De gevolgen van de veranderende sociale en economische omstandigheden spelen een minstens zo grote rol, getuige de effecten van bijvoorbeeld verwaarlozing uit materiaal- of personeelsgebrek, uit desinteresse of onwetendheid, en van verkeer en uitlaatgassen. Achteruitgang of verdwijning van dat erfgoed betekent een ernstige verarming voor het werelderfgoed, dat van belang wordt geacht voor de gehele mensheid. De internationale gemeenschap zal dan ook een effectief systeem moeten ontwikkelen dat collectieve steun kan bieden bij de bescherming van dit erfgoed. Alle staten zijn verplicht relevante maatregelen en acties te ondernemen. Om dit gevraagde systeem te ontwikkelen, wordt de World Heritage Committee (het Werelderfgoedcomité) opgericht, dat verantwoordelijk is voor het opstellen, actualiseren en publiceren van de World Heritage List (Werelderfgoedlijst). De voordracht voor opname van cultureel en natuurlijk erfgoed op die lijst is de verantwoordelijkheid van de afzonderlijke staten. Zij moeten tevens aangeven op welke wijze zij zorgdragen voor beheer en behoud. In Nederland staan bijvoorbeeld Schokland en de Hollandse Waterlinie op de lijst, en, sinds kort, De Beemster.

Een specificatie van de erfgoedlijst is de World Heritage in Danger List (Lijst van Bedreigd Werelderfgoed), erfgoed dat al op de Werelderfgoedlijst staat maar met de aantekening dat er acute ondersteuning voor

nodig is. In deze gevallen worden ook de kosten en benodigde middelen voor ondersteuning aangegeven. De bedreiging kan komen van een gewapend conflict, maar ook van natuur-rampen, brand, urbane en toeristische ontwikkelingen en dergelijke. Het Werelderfgoedcomité besluit of er internationale assistentie wordt geboden en heeft hiervoor beperkte financiële middelen beschikbaar. Deze assistentie kan de vorm aannemen van opleiding van specialisten, het uitzetten van onderzoek, uitzending van experts of middelen en het beschikbaarstellen van financiële middelen in de vorm van leningen of subsidies.²

De Haagse Conventie 1954 in de praktijk

Een half jaar na het uitbreken van de oorlog in het toenmalige Joegoslavië wordt duidelijk dat ratificatie van de Haagse Conventie 1954 niet garandeert dat men zich houdt aan de afspraken die daarin zijn vastgelegd. Het bombardement van de Serviërs op de stad Dubrovnik schokt de wereldgemeenschap die in zeldzame eensgezindheid een resolutie opstelt waarin haar afkeuring wordt uitgesproken (*ICOM-News*; www.unesco.org). De stad Dubrovnik staat namelijk op de Werelderfgoedlijst van UNESCO. De afspraken van de Haagse Conventie blijken niet door de erfgenamen van een land dat partij was, te worden nagekomen en er zijn geen mogelijkheden om zo'n flagrante schending van de afspraken met strafmaatregelen te beantwoorden.

De bewust geplande acties ter vernietiging van culturele uitingen staan haaks op de afspraken om cultureel erfgoed waar mogelijk te ontzien en in veiligheid te brengen. Gezien de recente ontwikkelingen, ook in andere Balkanlanden, lijkt deze trend door te zetten. Etnische conflicten staan steeds vaker aan de basis van (inter)nationale conflicten en daardoor is men steeds vaker uit op de gewelddadige vernietiging van elkaars cultuuruitingen.

De onmacht van de UNESCO en andere verdragsluitende partijen is groot. De vooruitzichten voor de toekomst zijn, gezien deze (politieke) ontwikkelingen, ronduit somber. Daarom wordt al begin jaren negentig besloten tot een herziening en aanscherping van de Haagse Conventie 1954, op basis van een evaluatie. Het initiatief hiervoor wordt genomen door UNESCO en Nederland (Van Halm 1999, 35). Er wordt vooral gekeken naar de wijze waarop het verdrag in de praktijk functioneert. In deze evaluatie, geschreven door Patrick Boylan – de voormalige vice-voorzitter van de International Council of Museums, ICOM – wordt het falen toegeschreven aan een aantal factoren.

In de eerste plaats hebben te weinig landen het verdrag ondertekend en geratificeerd. In de tweede plaats is de tekst te complex of te gebrekkig. De definities sluiten bijvoorbeeld niet meer aan op de actualiteit. En tot slot hebben veel landen niet gezorgd voor een zorgvuldige implementatie. Boylan doet in zijn evaluatie ook een aantal aanbevelingen, zoals het opnemen van sancties op overtreding van de verplichtingen en afzien van de ontbindende factor bij ‘militair gebruik of nabijheid’. Volgens Boylan is een zo groot mogelijk draagvlak, zo mogelijk op mondiaal niveau noodzakelijk voor een optimaal functioneren van de Conventie. Een instelling die toeziet op de implementatie van de Conventie bij de verdragspartijen, vindt hij onontbeerlijk (Boylan 1993, 7-18).

Het rapport van Boylan vormt het uitgangspunt voor een Diplomatieke Conferentie in 1999, die opnieuw in Den Haag wordt gehouden. De conferentie dient om het Tweede Protocol vast te stellen. De bijeenkomst duurt twee weken; er zijn in totaal 74 verdragspartijen aanwezig en 19 landen die geen verdragspartij zijn. Bovendien zijn tal van belangrijke gouvernementele en niet-gouvernementele internationale organisaties

van de partij, zoals het Internationale Rode Kruis en de ICOM (musea), de ICOMOS (monumenten), ICA (archieven), IFLA (bibliotheeken) en ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property, studie naar behoud en restauratie van cultureel erfgoed).

Het Tweede Protocol

De analyse en voorstellen van Boylan drukken een duidelijk stempel op de inhoud van het Tweede Protocol. Zo wordt er een inter-gouvernementeel comité opgericht, met vertegenwoordigers uit twaalf staten, die samen met gouvernementele en niet-gouvernementele organisaties (NGO's) toeziet op de implementatie van het Protocol. Het comité past het concept *special protection* aan en noemt dat voortaan *enhanced protection* (verhoogde bescherming). De procedure voor nominatie en plaatsing van cultureel erfgoed op deze lijst, die recht geeft op het gebruik van drie schildjes, wordt vergelijkbaar met die van de Werelderfgoedlijst maar veel eenvoudiger.

Een andere belangrijke uitbreiding betreft het stellen van sancties, gericht op schending van de regels voor cultureel erfgoed onder verhoogde bescherming. Dit is een belangrijke aanscherping; dat geldt ook voor het specifiekere definiëren – en daarmee inperken – van het begrip ‘militaire noodzaak’. Voorheen is dat begrip veelvuldig misbruikt om kritiek op vernielingen te pareren. Tot slot is het Tweede Protocol ook van toepassing op interne gewapende conflicten (Henckaerts 1999), zoals in Afghanistan (zie hierover Van Krieken-Pieters, elders in dit *Boekmancahier*).

Pas als het Tweede Protocol in werking treedt, kan het internationale gerechtshof – als dat er komt – schending van cultureel erfgoed in behandeling nemen. Dan zal blijken of betaling van herstelwerkzaamheden tot de strafmaat wordt gerekend.

Er is echter een beperkende bepaling opgenomen in het Tweede Protocol waardoor het nog niet in werking kan treden. Pas als twintig landen partij zijn geworden, kan het Protocol operationeel worden. Dat is nog niet het geval; ook gastland Nederland is nog niet tot ratificatie overgegaan (zie Bijlage 2). Dat betekent dat vernietiging van cultureel erfgoed nog steeds onbestraft blijft (Grimbrère 1999; Boylan 1993; www.unesco.org).

Preventieve maatregelen en scholing

Al in de jaren negentig – tijdens de voorbereidingen voor het Tweede Protocol – besluiten vier niet-gouvernementele organisaties (NGO's) op het terrein van cultureel erfgoed de krachten te bundelen en de regels van de Haagse Conventie 1954 om te zetten in concrete maatregelen voor de gehele erfgoedsector. De vier NGO's zijn: ICOM (musea), ICOMOS (monumenten), ICA (archieven) en IFLA (bibliotheeken). Zij richtten in 1996 het International Committee of the Blue Shield (ICBS) op. Deze koepel wordt ondersteund door de UNESCO. Doelstelling en de toekomstplannen van het ICBS worden in 1998 vastgelegd in Slovenië, in de zogenaamde Radenci Declaratie.³ Het ICBS baseert zich op de Haagse Conventie 1954; het blauw-witte schild van de Conventie is tot embleem genomen voor alle acties die het ICBS coördineert of die door (een van) de initiatiefnemers onder de ICBS-paraplu worden uitgevoerd.

Het ICBS wil dat de erfgoedsector voorbereid is op noodsituaties die het cultureel erfgoed bedreigen en adequaat kan reageren in het geval van gewapende conflicten of (natuur)rampen. Daarbij houdt het ICBS zich aan de uitgangspunten samenwerking, onafhankelijkheid, professionaliteit, respect voor culturele identiteit en werken op non-profit basis (Bos-Rops 2000; ICBS 2000).

Erfgoedinstellingen kunnen door praktische richtlijnen voor het verbeteren van preventie,

paraatheid, reactie- en herstelmaatregelen, zowel in oorlogs- als in vreedstijd, verlies en schade aan cultureel erfgoed beperken, meent het ICBS. Van de initiatiefnemers heeft vooral ICOMOS zich de afgelopen jaren ingezet om professionals en beleidsmakers daarvan bewust te maken. Vanaf begin jaren negentig staat het samen met de UNESCO en de ICOM aan de wieg van het zogenaamde *risk preparedness*-programma. Dit programma is gericht op medewerkers van de verschillende erfgoedinstellingen – musea, monumenten, archieven en bibliotheken. De ronde tafelconferenties die daarover voor vakgenoten worden belegd, worden ook door ICOMOS geïnitieerd, evenals de trainingen en regionale workshops die worden gegeven en de informatiestromen die worden opgezet, beide als antwoord op de uitkomsten van deze bijeenkomsten. ICOMOS is vanaf 1997 bezig met het opzetten van een netwerk en het in beeld brengen van de ervaringen met de projecten die zijn opgezet. Een praktische uitvoering daarvan is de *Management Manual for World Cultural Heritage Sites* (ICCROM 1999). ICOM verspreidt eveneens een handleiding met richtlijnen voor *disaster preparedness*, maar dan voor musea.

Ook het ICA werkt aan preventieve projecten, zoals het opstellen van richtlijnen voor de bescherming van archieven bij gewapende conflicten en een model-rampenplan, gebaseerd op *case studies* in Kroatië, Costa Rica en Gambia.

Het ICBS beperkt zich niet tot het voorstellen van preventieve maatregelen. Omdat dikwijls de kennis ontbreekt over hoe men die maatregelen het beste kan invoeren, vormt het opleiden van personeel een belangrijk onderdeel van de activiteiten. In 1998 wordt door alle initiatiefnemende organisaties van het ICBS een week lang zo'n trainingsprogramma georganiseerd in Radenci (Slovenië), in het bijzonder bestemd voor personeel van musea,

archieven, bibliotheken en monumentenzorg uit Oost- en Zuid-Europa. Rapportages uit de oorlogsgebieden in Bosnië en Kroatië, overstromingsdrama's uit Tsjechië en Polen en aardbevingen in Italië vormen de praktijkvoorbeelden. Voor 2001 staat een conferentie op het programma die bedoeld is voor de diverse culturele instellingen van het Caribisch gebied en Centraal-Amerika. De conferentie wordt geheel gewijd aan de preventieve maatregelen en schadebehandeling in geval van orkanen.

Het ICA voorziet in samenwerking met de Open Society Foundation en de Council of Europe (Raad van Europa) in opleiding van personeel en in conserverings- en microfilm-faciliteiten voor het Nationaal Archief in Sarajevo. ICA is daarnaast bezig de hiervoor benodigde fondsen te werven. Niet alleen ICA is actief in voormalig Joegoslavië. ICOM toont al voor de oprichting van het ICBS een grote betrokkenheid bij de situatie in dat gebied. Er zijn diverse onderzoeksmissies naartoe gegaan, die ter plekke ook trainingen hebben verzorgd.

Hulp in nood

Een andere belangrijke activiteit van het ICBS is het initiëren en coördineren van acties in rampsituaties – zowel gewapende conflicten als natuurrampen. Het ICBS moet, om direct op een hulpvraag te kunnen reageren, kunnen rekenen op zijn achterban en netwerk.

Verschillende hulpacties zijn dankzij het functioneren van dat netwerk in gang gezet of afgerond. Op verzoek van het ICBS spoort het ICA bijvoorbeeld de archiefvormers in en rond Sarajevo op en is bezig hun archieven in kaart te brengen. Onder toezicht van het Public Record Office in Londen evacueert het ICA archieven in Montserrat bij een dreigende vulkaanuitbarsting. In Congo krijgt de lokale vereniging Archiv Plus hulp bij het treffen van maatregelen om de veiligheid van de archieven te verbeteren.

Het ICOM heeft zijn bevindingen over de schade die door de oorlog in voormalig Joegoslavië is veroorzaakt, vastgelegd in een rapport. Daarop zijn diverse acties gevolgd: levering van menskracht aan musea waar een groot deel van het personeel is weggefallen, opleiden van nieuw personeel, leveren van restauratiemateriaal en het sturen van fotomateriaal om gegevens over de collectiesituatie mee vast te leggen. Een voorbeeld van het effect van snelle wereldwijde actie is de hulp die al enkele dagen na de plundering van het Instituut van de Nationale Musea van Congo in Kinshasa op gang komt. ICOM licht Interpol in en mobiliseert de publieke aandacht voor deze gebeurtenis. Informatie over de gestolen voorwerpen wordt met behulp van het internationale netwerk bijeengebracht. Beeldmateriaal van de voorwerpen wordt via de persbureaus verspreid en de nationale comités van ICOM worden geïnformeerd. Dankzij deze informatiegolf kan zowel een deel van de kantoorspullen als een deel van de collectie worden teruggevonden.

ICOMOS en de UNESCO zijn samen op een onderzoeksmissie naar Burint in Albanië geweest; Burint staat inmiddels op de World Heritage in Danger List. Daarnaast is ICOMOS op institutioneel niveau actief, onder meer in Afghanistan.

De IFLA heeft begin dit jaar een missie gehouden naar Kosovo. *The IFLA FAIFE report* beschrijft naar aanleiding van die missie de situatie in Kosovo. De nationale en universiteitsbibliotheken zijn in verval, omdat de behoudstaken de afgelopen jaren zijn verwaarloosd, met als gevolg dat veel journalistiek, wetenschappelijk en letterkundig erfgoed wordt bedreigd. Daarnaast is er in de periode 1990-1999 veel belangrijk materiaal verloren gegaan of vernietigd. De Kosovaarse Albanen stellen dat de Serviërs

systematisch Albanese boeken hebben vernietigd om de etnische Albanen zo te kwellen dat zij zich uit eigen beweging uit dat gebied zouden terugtrekken. Het vernietigen van het bibliotheekbezit is etnisch gemotiveerd en heeft op zeer grote schaal plaatsgevonden. Naast bewuste vernietiging is het ontslaan van de Albanese werknemers van de bibliotheken en het gebrek aan middelen voor onderhoud desastreus gebleken. Er is een grootschalig wederopbouwprogramma nodig dat alleen met internationale hulp kan worden opgezet: de automatisering heeft tien jaar stilgelegen, er moet heel veel opnieuw worden aangeschaft en er moet veel aan de huisvesting gebeuren (Frederiksen and Bakken 2000). Met name vanuit de Scandinavische landen en Canada zijn al hulp en middelen toegezegd, maar ook andere internationale organisaties komen met ondersteuning (*ICOM-News* 1999 en 2000).⁴

Nationale netwerken

Om de ambitieuze doelen te kunnen realiseren tracht het ICBS zo mogelijk samen te werken met andere instellingen, zoals UNESCO, ICCROM en het Rode Kruis.⁵ Naast de steun van deze internationale organisaties en netwerken is ook de steun van de nationale comités van de vier initiatiefnemers, zoals ICOM Nederland, van groot belang, evenals van de nationale Blue Shield-comités. De nationale koepels en samenwerkingsverbanden kunnen de concrete hulp op landelijk niveau coördineren. Zij kunnen ook fondsen werven, bij de regering in eigen land en/of bij andere instellingen. Er zijn echter nog maar weinig nationale Blue Shield-comités; in 1997 zijn in België en Canada de eerste opgericht, daarna volgen nog enkele landen. Sinds juni 2000 is er ook een Nederlands comité waar de Nederlandse afdelingen van ICOM (musea), ICOMOS (monumenten), ICA (archieven) en IFLA (bibliotheken) hun handtekening onder hebben gezet (Bos-Rops 2000).

Het Belgische Blauwe Schild Comité heeft een voorbeeldfunctie in Europa, niet alleen omdat het het eerste nationale comité in Europa was. Het comité is bijzonder goed georganiseerd en actief. Het opereert zowel op internationaal niveau in een netwerk van erfgoedorganisaties als op nationaal niveau. Nationaal informeert het medewerkers van culturele instellingen over de noodzaak en inrichting van een calamiteiten- of rampenplan waarin maatregelen staan die men moet nemen om optimaal voorbereid te zijn op rampen en gewapende conflicten. Die informatie biedt het Belgische Blauwe Schild Comité aan tijdens praktijkdagen. Tijdens deze dagen brengt het comité de cultureel verantwoordelijken in contact met hulpdiensten zoals brandweer en politie. Een goede samenwerking tussen beide is van groot belang in noodsituaties. Door samen te werken wordt bovendien de vaak onbekende maar essentiële, formele taakafbakening tussen beide zichtbaar. En er wordt geoefend in het maken van een plan van aanpak, waarbij men zelf kan toetsen of de geopperde ideeën uitvoerbaar en effectief zijn. Door deze werkwijze heeft het comité al snel bekendheid verworven bij mensen in de diverse vakgebieden.

Blue Shield in Nederland

De oprichting van het Nederlandse nationale comité, Blue Shield Nederland, is van recente datum. De doelstellingen van Blue Shield Nederland zijn, analoog aan het doel van het Internationale Comité (ICBS), het creëren van een draagvlak, het uitdragen van praktische kennis, het verlenen van daadwerkelijke hulp en het verspreiden van informatie over de Haagse Conventie 1954 en over de verantwoordelijkheden van de betrokken staten.

Het draagvlak, zowel bij het algemene publiek als bij de overheid en erfgoedinstellingen, is vooral van belang om

mensen te doordringen van de noodzaak van de bescherming van cultureel erfgoed in de breedste zin van het woord. De noodzaak tot het opstellen van uitgebreide richtlijnen om dit culturele erfgoed te beschermen, hangt daar nauw mee samen. Dat geldt ook voor het formuleren en verspreiden van praktische kennis die van belang is bij de voorbereiding, hulpverlening en nasleep van alle soorten rampen.

Om de taak van informatieverzameling en -verspreiding te kunnen uitoefenen, wil Blue Shield Nederland dan ook bijdragen aan een database met namen van instellingen en personen met een specifieke expertise op het gebied van rampenbestrijding en/of cultuurbehoud. De experts moeten zowel op persoonlijke titel als via hun instelling benaderd kunnen worden. Daarnaast is het de bedoeling dat zo'n database informatie geeft over bijvoorbeeld opslag of restauratie zodat daar in geval van calamiteit een beroep op kan worden gedaan. Wie te maken krijgt met een ontruiming, moet via de database adressen kunnen vinden van ruimten waar men direct en veilig zijn objecten kan opslaan. Een dergelijke database is het meest effectief als deze gekoppeld wordt aan de relevante (toekomstige) databases, bijvoorbeeld van het ministerie van OCenW en Instituut Collectie Nederland en van de andere nationale Blue Shield-comités. De effectiviteit van de hulp zal zeker toenemen als de opgenomen gegevens bovendien actueel, snel en centraal te raadplegen zijn (Vereniging ICOM-Nederland 2000. Zo zocht het Rijksmuseum Twenthe direct na de vuurwerkramp in mei 2000 een goede verhuizer die op zéér korte termijn beschikbaar kon zijn; een toegankelijk databestand had kostbare tijd die verloren ging door rondbellen, kunnen voorkomen.

In navolging van het ICBS is Blue Shield Nederland van plan ook daadwerkelijke hulp bij rampen te verlenen, in de vorm van advies en assistentie, internationaal en nationaal. Het Nederlandse Blue Shield Comité opereert alleen internationaal als daarvoor een verzoek komt van internationale gouvernementele organisaties of van UNESCO. Zo ligt er een concreet verzoek om hulp aan het Nationaal Museum Kosovo in Pristina, een museum met een archeologische collectie. ICOM-Nederland is door Patrimoines sans Frontières benaderd voor steun aan dit museum. Een enkele keer is er ook sprake van directe financiële steun zoals van ICOM-Nederland aan de musea in Kroatië enkele jaren geleden. Sinds 1998 reserveert ICOM-NL jaarlijks een bedrag, om in het geval van een concreet verzoek tot ondersteuning in het kader van Blue Shield ook echt iets te kunnen ondernemen. Geoormerkt geld, bedoeld om bijvoorbeeld de uitzending van experts naar een noodsituatie mogelijk te maken. In het geval van uitzending is het bedrag uitsluitend bedoeld voor de reis- en verblijfskosten. De uren die de betreffende persoon daarin steekt, komen bij voorkeur voor rekening van het museum waar hij of zij een dienstverband mee heeft. Dat maakt direct duidelijk waarom het van groot belang is dat er bij de erfgoedinstellingen een draagvlak bestaat voor Blue Shield. Zonder dat draagvlak is het niet mogelijk experts op diverse gebieden vrij te maken voor projecten die naar alle waarschijnlijkheid geheel buiten het betreffende museum om gaan.⁶

Binnen Nederland richt het comité zijn aandacht voornamelijk op het stimuleren van erfgoedinstellingen om preventieve maatregelen te nemen en te zoeken naar politieke en financiële steun (Vereniging ICOM-Nederland 2000.

Blue Shield Nederland is een samenwerkingsverband en probeert ook bij andere relevante partners, zoals de Inspectie

Cultuurbezit, het Instituut Collectie Nederland en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, aansluiting te zoeken om zo de krachten te bundelen.⁷

Balans

Hoe meer organisaties zich bezighouden met cultuurbescherming, hoe groter de behoefte wordt om daarvan een goed overzicht te hebben. Wie doet wat, welke instanties zijn erbij betrokken, welke projecten zijn er al en wat zijn de resultaten? Het blijkt niet gemakkelijk te zijn om die vragen te beantwoorden. Een goed functionerend netwerk en een actuele, toegankelijke database zouden een stap in de goede richting zijn. Toch heeft een database ook nadelen: hij kost tijd en geld en hij wordt vaak als doel gepresenteerd, terwijl hij slechts een middel is. Een database functioneert immers alleen als er afspraken worden gemaakt over uitvoering, aansturing en coördinatie. Een database zelf doet niets. Dankzij de mensen die weten wat ze met die gegevens moeten doen in het geval van een calamiteit, kan er adequaat worden gereageerd.

Een andere kritische succesvoorwaarde is bekendheid: er moet veel gedaan worden aan publiciteit voor die netwerken en databases, ook onder mensen die werkzaam zijn op cultureel en politiek gebied, zoals medewerkers van erfgoedinstellingen, ambtenaren op ministerieel, provinciaal en gemeentelijk niveau en medewerkers van culturele en hulpverlenende instellingen.

Politiek en maatschappelijk draagvlak is van essentieel belang bij cultuurbehoud, niet alleen bij individuele erfgoedinstellingen, maar ook op nationaal en internationaal niveau, zodat hulp bij calamiteiten (oorlog of natuurramp) vanzelfsprekend is, snel op gang kan komen en breed gedragen wordt. Alle overkoepelende organisaties, van UNESCO, ICOM, ICOMOS,

ICA, IFLA en ICBS tot alle nationale afdelingen daarvan zouden daarom veel meer tijd, energie en geld moeten steken dan nu het geval is in *awareness*-versterkende campagnes.

Tegelijkertijd zorgen concrete acties van deze en andere niet-gouvernementele organisaties voor een toenemend publiek en politiek bewustzijn. Dankzij de mondialisering wordt de verantwoordelijkheid voor het werelderfgoed door steeds meer mensen en instellingen gevoeld en gedragen. De groeiende informatiestroom kan bij grote schade aan het cultureel erfgoed leiden tot internationale verontwaardiging en afkeuring. Zo zond het International Committee of the Blue Shield (ICBS) in 1999 een brandbrief de (erfgoed)wereld in, die opriep tot veroordeling van de schending van de afspraken in Joegoslavië en tot hulp bij de noodzakelijke herstelwerkzaamheden (*ICOM-News* 1999, 7). Internationaal heeft deze oproep een bezinning op de regelgeving, de wens tot strafrechtelijke maatregelen en veel praktische en financiële ondersteuning teweeggebracht. Ook lokale en nationale initiatieven op het gebied van cultuurbehoud profiteren van de mondialisering.

Deze initiatieven staan sterker dankzij een wereldwijde *monitoring*, morele en praktische steun en dankzij de financiële middelen die hen, onder andere door UNESCO, ter beschikking worden gesteld. Een goed voorbeeld daarvan is SPACH, Society for the Preservation of Afghanistan's Cultural Heritage, een nationaal initiatief. Dankzij genoemde middelen kan de lokale bevolking van Afghanistan bewust worden gemaakt van het belang van bescherming van cultureel erfgoed. In Zwitserland is – heel recentelijk – een *museum in ballingschap* opgericht waar bedreigde culturele voorwerpen uit Afghanistan kunnen worden bewaard. Een bijzonder initiatief, ingegeven door de uitzonderlijk bedreigende situatie.

Hiervoor was het nodig de bestaande regelgeving te omzeilen. De UNESCO heeft 30.000 dollar toegezegd voor behoud van het Afghaanse culturele erfgoed. Een deel daarvan zal waarschijnlijk worden gebruikt voor een nieuwe publicatie in de reeks van *One Hundred Missing Objects* die de ICOM uitgeeft (*ICOM-News* 2000, 8; zie ook Van Krieken-Pieters, elders in dit Cahier).

Hoop!

Wereldwijd cultuurbehoud heeft alles te maken met attitude, 'met een geest van eerbied voor de cultuur en de culturele goederen van alle volken'. Dat is dan ook de basis van de regelgeving, pas wanneer er een draagvlak is kunnen gemeenschappelijke afspraken worden gemaakt. 'Een geest van eerbied voor de cultuur en de culturele goederen van alle volken' is dan ook letterlijk geciteerd (artikel 7.1) uit het belangrijkste verdrag op het gebied van cultuurbehoud: *Het verdrag inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict* (UNESCO 1954).

De momenten waarop er veel gemeenschappelijk draagvlak is vallen helaas bijna altijd samen met perioden van bezinning kort na een heftig (internationaal) conflict. Zo is het Haagse Verdrag ontstaan in de periode vlak na de Tweede Wereldoorlog en is de aanscherping daarvan, het Tweede Protocol geïnitieerd vlak na de strijd in Joegoslavië. De context waarin zo'n verdrag totstandkomt is dan ook van groot belang voor de geformuleerde uitgangspunten en aandachtspunten.

Door de verdragsteksten in hun historische volgorde te bespreken en de context te betrekken bij de inhoud, komt ook naar voren wat er is misgegaan, welke verliezen er zijn geleden en welke maatregelen men dacht en denkt te moeten nemen om die in de toekomst te voorkomen. De verdragsteksten worden in de loop der tijd dan ook steeds verder

aangescherpt, situaties worden steeds verfijnder beschreven om misverstanden en ontwikkgedrag te voorkomen, en uiteindelijk ligt er nu een voorstel waarbij overtredingen van de internationale afspraken over cultuurbehoud kunnen leiden tot strafrechtelijke vervolging.

Er zijn inderdaad nogal wat veranderingen die op stapel staan of die kortgeleden zijn geïnitieerd. Daarbij wordt wel duidelijk dat alles wat er nu aan regelgeving, strafmaatregelen en projecten ontwikkeld wordt, alleen gerealiseerd kan worden dankzij de fundamentele afspraken die de afgelopen decennia zijn gelegd. De oprichting van ICBS en de formulering van het Tweede Protocol vormen daarvoor wel het belangrijkste bewijs. Het zijn twee grote stappen voorwaarts, maar de volgende stap is zo mogelijk nog belangrijker, namelijk de inwerkingtreding van het Tweede Protocol. Dat zou nog wel eens lang kunnen gaan duren.. Er lijkt een periode van stilstand aan te breken, maar dat is gedeeltelijk schijn: het aanpassen van de nationale wetgeving kost nu eenmaal veel tijd en de activiteiten vinden vaak achter de schermen plaats. Regelgeving loopt dus (even) voorop, maar wijst daarna de weg aan iedereen die zich met deze problematiek bezighoudt. Een optimistische situatie, die wellicht weer omslaat als er een nieuw conflict oplaait waardoor toch blijkt dat ook de laatste versie aanscherping behoeft.

Het gaat dus langzaam, het is hollen of stilstaan, maar er zit wel vooruitgang in. Zelfs voor rondzingonderwerpen is er nog hoop.

Literatuur

- BBSC (ongedateerd) *Het Belgische Blauwe Schild project: missie, juridisch statuut en organisatiestructuur*.
- Berends, G. (1995) 'De bescherming van monumenten tegen oorlogsgevaaren'. In: *Monumenten en oorlogstijd: Jaarboek monumentenzorg 1995*. Zwolle/Zeist: Waanders/Rijksdienst voor de Monumentenzorg, 49-65.
- Bos-Rops, Y. (2000) 'Blue Shield: het Rode Kruis voor cultureel erfgoed'. In: *Archievenblad*, september, 18-21.
- Boylan, P.J. (1993) *Review of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict: The Hague Convention of 1954*. Londen.
- Frederiksen, C. and F. Bakken (2000) *Libraries in Kosovo: a general assessment and a short and medium-term development plan: Kosovo Library Mission (IFLA-FAIFE Report)*.
- Gimbrère, S. (1999) 'De bescherming van cultuurgoederen ten tijde van gewapend conflict: het Tweede Protocol bij het verdrag van Den Haag uit 1954'. In: *Bulletin Vereniging Rembrandt*, 6-9.
- Halm, T. van (1999) *Een geest van eerbied aan te kweken voor de cultuur en de culturele goederen van alle volkeren: verdrag inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict (Den Haag 1954)*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, Culturele Studies (Doctoraalscriptie).
- Henckaerts, J.M. (1999) 'New rules for the protection of cultural property in armed conflict'. In: *International Review of the Red Cross*, september, no. 835, 593-620.
- ICBS (2000) 'Mobilising the NGO's in Emergencies'. International Committee of the Blue Shield, Vereniging ICOM-Nederland. In: *Begeleidende teksten bij symposium Blue Shield Nederland*. Den Haag: Koninklijke Bibliotheek, Bureau Conservering Bibliotheekmateriaal.
- ICCROM (1998) *Risk Preparedness: a Management Manual for World Cultural Heritage Sites*. Rome: International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property.
- ICOM-News (1999-2000) 'Blue Shield', rubriek.
- Lewis, J (2000) 'Afghanistan: the wounds of war'. In: *Sources-Unesco*, no. 123, 13-14.
- Toman, J. (1996) *The Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*. Parijs.
- UNESCO (1999) *Diplomatic Conference on the Second Protocol to the Hague Convention for the Protection of the Cultural Property in the Event of Armed Conflict: Summary Report*. Den Haag.
- Vels Heijn, A. (2000) 'Rondzingen'. In: *Museumvisie*, nr. 3, 57.
- Vereniging ICOM-Nederland (2000) *Begeleidende teksten bij symposium Blue Shield Nederland*. Den Haag: Koninklijke Bibliotheek, Bureau Conservering Bibliotheekmateriaal. *Fact sheet* met doelstellingen en de intentieverklaring van Blue Shield Nederland, juni
- Williams, S. (2000) 'Stop the Destruction'. In: *Sources-Unesco*, no. 123, 10-11.
- WVC (1991) *Cultuurbescherming in buitengewone omstandigheden*. Rijswijk: Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.

Marjan Otter

studeerde kunstgeschiedenis in Groningen en archeologie van Pre-Columbiaans Amerika in Leiden en was in 2000 coördinator van het promotiebureau Leiden Museumstad.

Websites

- www.ica.org
 www.iccrom.org
 www.icom.org
 www.ifla.org
 www.international.icomos.org
 www.projects.boercroon.com/cultuurbescherming
 www.unesco.org

Noten

1. Een Hoge Verdragsluitende Partij is een land of een stadstaat, zoals San Marino of Vaticaanstad.
2. www.unesco.org.
3. www.ica.org/pub/radenci.
4. www.ica.org; www.icom.org; www.international.icomos.org; www.ifla.org; www.unesco.org.
5. www.ica.org.
6. Ongeveer 150 instellingen hebben inmiddels zo'n intentieverklaring ondertekend, waarbij de kanttekening moet worden geplaatst dat de respons uit de archiefwereld teleurstellend laag is.
7. Zie de intentieverklaring, uitgedeeld op het oprichtingssymposium op 28 juni 2000, in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.

Bijlage 1

Lijst van 98 landen die op 5 januari 2000 partij zijn in de Haagse Conventie 1954 en 82 landen die partij zijn in het Tweede Protocol.

States	Convention		Protocol	
	Date of ratification (R) accession (A) succession (S)	Date of entry into force succession (S)	Date of ratification (R) accession (A)	Date of entry into force
Albania	20.12.1960 (A)	20.03.1961	20.12.1960 (A)	20.03.1961
Argentina	22.03.1989 (A)	22.06.1989	-	-
Armenia (Rep. of) [1]	05.09.1993 (S)	Note 1	05.09.1993 (S)	Note 1
Australia	19.09.1984 (R)	19.12.1984	-	-
Austria	25.03.1964 (R)	25.06.1964	25.03.1964 (R)	25.06.1964
Azerbaijan (Rep. of)	20.09.1993 (A)	20.12.1993	20.09.1993 (A)	20.12.1993
Belarus	07.05.1957 (R)	07.08.1957	07.05.1957 (R)	07.08.1957
Belgium	16.09.1960 (R)	16.12.1960	16.09.1960 (R)	16.12.1960
Bosnia-Herzegovina (Rep.of) [2]	12.07.1993 (S)	Note 2	12.07.1993 (S)	Note 2
Brazil	12.09.1958 (R)	12.12.1958	12.09.1958 (R)	12.12.1958
Bulgaria	07.08.1956 (A)	07.11.1956	09.10.1958 (A)	09.01.1959
Burkina Faso	18.12.1969 (A)	18.03.1970	04.02.1987 (A)	04.05.1987
Cambodia	04.04.1962 (R)	04.07.1962	04.04.1962 (R)	04.07.1962
Cameroon	12.10.1961 (A)	12.01.1962	12.10.1961 (A)	12.01.1962
Canada	11.12.1998 (A)	11.03.1999	-	-
China	05.01.2000(A)	05.04.2000 (8)	05.01.2000	05.04.2000 (8)
Colombia	18.06.1998 (A)	18.09.1998	18.06.1998 (A)	18.09.1998
Congo (Democratic Rep. of the)	18.04.1961 (A)	18.07.1961	18.04.1961 (A)	18.07.1961
Costa Rica	03.06.1998 (A)	03.09.1998	03.06.1998 (A)	03.09.1998
Cote d'Ivoire	24.01.1980 (A)	24.04.1980	-	-
Croatia (Rep. of) [2]	06.07.1992 (S)	Note 2	06.07.1992 (S)	Note 2
Cuba	26.11.1957 (R)	26.02.1958	26.11.1957 (R)	26.02.1958
Cyprus	09.09.1964 (A)	09.12.1964	09.09.1964 (A)	09.12.1964
Czech republic [3]	26.03.1993 (S)	Note 3	26.03.1993 (S)	Note 3
Dominican Republic	05.01.1960 (A)	05.04.1960	-	-
Ecuador	02.10.1956 (R)	02.01.1957	08.02.1961 (R)	08.05.1961
Egypt [4]	17.08.1955 (R)	07.08.1956	17.08.1955 (R)	07.08.1956
Estonia	04.04.1995 (A)	04.07.1995	-	-
Finland	16.09.1994 (A)	16.12.1994	16.09.1994 (A)	16.12.1994
France	07.06.1957 (R)	07.09.1957	07.06.1957 (R)	07.09.1957
Gabon	04.12.1961 (A)	04.03.1962	04.12.1961 (A)	04.03.1962
Georgia (Republic of) [1]	04.11.1992 (S)	Note 1	04.11.1992 (S)	Note 1
Germany [5]	11.08.1967 (R)	11.11.1967	11.08.1967 (R)	11.11.1967
Ghana	25.07.1960 (A)	25.10.1960	25.07.1960 (A)	25.10.1960
Greece	09.02.1981 (R)	09.05.1981	09.02.1981 (R)	09.05.1981
Guatemala	02.10.1985 (A)	02.01.1986	19.05.1994 (A)	19.08.1994
Guinea	20.09.1960 (A)	20.12.1960	11.12.1961 (A)	11.03.1962
Holy See	24.02.1958 (A)	24.05.1958	24.02.1958 (A)	24.05.1958
Hungary	17.05.1956 (R)	17.08.1956	16.08.1956 (A)	16.11.1956
India	16.06.1958 (R)	16.09.1958	16.06.1958 (R)	16.09.1958
Indonesia	10.01.1967 (R)	10.04.1967	26.07.1967 (R)	26.10.1967
Iran (Islamic Rep. of)	22.06.1959 (R)	22.09.1959	22.06.1959 (R)	22.09.1959
Iraq	21.12.1967 (R)	21.03.1968	21.12.1967 (R)	21.03.1968
Israel	03.10.1957 (R)	03.01.1958	01.04.1958 (A)	01.07.1958
Italy	09.05.1958 (R)	09.08.1958	09.05.1958 (R)	09.08.1958
Jordan	02.10.1957 (R)	02.01.1958	02.10.1957 (R)	02.01.1958
Kazakhstan	14.03.1997 (S)	Note 1	14.03.1997 (S)	Note 1
Kuwait	06.06.1969 (A)	06.09.1969	11.02.1970 (A)	11.05.1970
Kyrgyzstan	03.07.1995 (A)	03.10.1995	-	-

States	Convention		Protocol	
	Date of ratification (R) accession (A) succession (S)	Date of entry into force succession (S)	Date of ratification (R) accession (A)	Date of entry into force
Lebanon	01.06.1960 (R)	01.09.1960	01.06.1960 (R)	01.09.1960
Libyan Arabjamahiriya	19.11.1957 (R)	19.02.1958	19.11.1957 (R)	19.02.1958
Liechtenstein	28.04.1960 (A)	28.07.1960	28.04.1960 (A)	28.07.1960
Luxembourg	29.09.1961 (R)	29.12.1961	29.09.1961 (R)	29.12.1961
Macedonia (the former Yugoslav Republic of)	30.04.1997 (S)	Note 2	30.04.1997 (S)	Note 2
Madagascar	03.11.1961 (A)	03.02.1962	03.11.1961 (A)	03.02.1962
Malaysia	12.12.1960 (A)	12.03.1961	12.12.1960 (A)	12.03.1961
Mali	18.05.1961 (A)	18.08.1961	18.05.1961 (A)	18.08.1961
Mexico	07.05.1956 (R)	07.08.1956	07.05.1956 (R)	07.08.1956
Moldova (Rep. of)	09.12.1999 (A)	09.03.2000	09.12.1999 (A)	09.03.2000
Monaco	10.12.1957 (R)	10.03.1958	10.12.1957 (R)	10.03.1958
Mongolia	04.11.1964 (A)	04.02.1965	-	-
Morocco	30.08.1968 (A)	30.11.1968	30.08.1968 (A)	30.11.1968
Myanmar [4]	10.02.1956 (R)	07.08.1956	10.02.1956 (R)	07.08.1956
Netherlands	14.10.1958 (R)	14.01.1959	14.10.1958 (R)	14.01.1959
Nicaragua	25.11.1959 (R)	25.02.1960	25.11.1959 (R)	25.02.1960
Niger	06.12.1976 (A)	06.03.1977	06.12.1976 (A)	06.03.1977
Nigeria	05.06.1961 (A)	05.09.1961	05.06.1961 (A)	05.09.1961
Norway	19.09.1961 (R)	19.12.1961	19.09.1961 (R)	19.12.1961
Oman	26.10.1977 (A)	26.01.1978	-	-
Pakistan	27.03.1959 (A)	27.06.1959	27.03.1959 (A)	27.06.1959
Panama	17.07.1962 (A)	17.10.1962	-	-
Peru	21.07.1989 (A)	21.10.1989	21.07.1989 (A)	21.10.1989
Poland	06.08.1956 (R)	06.11.1956	06.08.1956 (R)	06.11.1956
Qatar	31.07.1973 (A)	31.10.1973	-	-
Romania	21.03.1958 (R)	21.06.1958	21.03.1958 (A)	21.06.1958
Russian Federation [6]	04.01.1957 (R)	04.04.1957	04.01.1957 (R)	04.04.1957
San Marino [4]	09.02.1956 (R)	07.08.1956	09.02.1956 (R)	07.08.1956
Saudi Arabia	20.01.1971 (A)	20.04.1971	-	-
Senegal	17.06.1987 (A)	17.09.1987	17.06.1987 (A)	17.09.1987
Slovak Rep. [3]	31.03.1993 (S)	Note 3	31.03.1993 (S)	Note 3
Slovenia (Rep. of) [2]	05.11.1992 (S)	Note 2	05.11.1992 (S)	Note 2
Spain	07.07.1960 (R)	07.10.1960	26.06.1992 (A)	26.09.1992
Sudan	23.07.1970 (A)	23.10.1970	-	-
Sweden	22.01.1985 (A)	22.04.1985	22.01.1985 (A)	22.04.1985
Switzerland	15.05.1962 (A)	15.08.1962	15.05.1962 (A)	15.08.1962
Syrian Arab Rep.	06.03.1958 (R)	06.06.1958	06.03.1958 (R)	06.06.1958
Tajikistan (Rep. of) [1]	28.08.1992 (S)	Note 1	28.08.1992 (S)	Note 1
Tanzania (United Rep. of)	23.09.1971 (A)	23.12.1971	-	-
Thailand	02.05.1958 (A)	02.08.1958	02.05.1958 (A)	02.08.1958
Tunisia	28.01.1981 (A)	28.04.1981	28.01.1981 (A)	28.04.1981
Turkey	15.12.1965 (A)	15.03.1966	15.12.1965 (A)	15.03.1966
Ukraine	06.02.1957 (R)	06.05.1957	06.02.1957 (R)	06.05.1957
Uruguay	24.09.1999 (R)	24.12.1999	24.09.1999 (R)	24.12.1999
Uzbekistan	21.02.1996 (A)	21.05.1996	21.02.1996	21.05.1996
Yemen (Rep. of) [7]	06.02.1970 (A)	06.05.1970	06.02.1970 (A)	06.05.1970
Yugoslavia [4]	13.02.1956 (R)	07.08.1956	13.02.1956 (R)	07.08.1956
Zimbabwe	09.06.1998 (A)	09.09.1998	-	-

Bijlage 2

1. This State lodged a notification of succession at the mentioned date, by which it stated that it was bound by the Convention and its Protocol which the USSR ratified on 4 January 1957.
2. This State lodged a notification of succession at the mentioned date, by which it stated that it was bound by the Convention and its Protocol which Yugoslavia ratified on 13 February 1956.
3. This State lodged a notification of succession at the mentioned date, by which it stated that it was bound by the Convention and its Protocol which Czechoslovakia ratified on 6 December 1957.
4. In conformity with the procedure set forth in the Convention and the Protocol, both agreements enter into force, for the first States, three months after the deposit of instrument of ratification by the fifth State, Mexico.
5. The German Democratic Republic deposited an instrument of accession to the Convention and its Protocol on 16 January 1974. Through the accession of the German Democratic Republic to the Basic Law of the Federal Republic of Germany, with effect from 3 October 1990, the two German States have united to form one sovereign State.
6. The instrument of ratification was deposited by the USSR, on 4 January 1957. The Director-General has been informed that the Russian Federation would continue the participation of the USSR in UNESCO conventions.
7. The People's Democratic Republic of Yemen deposited its instrument of accession on 6 February 1970. After the unification of the People's Democratic Republic of Yemen and the Yemen Arab Republic into a single sovereign State called 'the Republic of Yemen', the Ministers of Foreign Affairs of the Yemen Arab Republic and the People's Democratic Republic of Yemen informed the Secretary-General of the United Nations on 19 May 1990 that all treaties and agreements concluded between either the Yemen Arab Republic or the People's Democratic Republic of Yemen and other States and international organizations in accordance with international law which are in force on 22 May 1990 would remain in effect.

Overzicht van 39 landen die op 1 januari 2000 het tweede Protocol, uit 1999, hebben getekend.

Country	Date
Albania	17 May 1999
Armenia	22 October 1999
Austria	17 May 1999
Belarus	17 December 1999
Belgium	17 May 1999
Bulgaria	15 September 1999
Cambodia	17 May 1999
Colombia	31 December 1999
Côte d'Ivoire	17 May 1999
Croatia	17 May 1999
Cyprus	19 August 1999
Ecuador	29 December 1999
Egypt	29 December 1999
Estonia	17 May 1999
Finland	17 May 1999
Germany	17 May 1999
Ghana	17 May 1999
Greece	17 May 1999
Holy See	17 May 1999
Hungary	17 May 1999
Indonesia	17 May 1999
Italy	17 May 1999
Luxembourg	17 May 1999
Madagascar	17 May 1999
Morocco	21 December 1999
Netherlands	17 May 1999
Nigeria	17 May 1999
Oman	30 June 1999
Pakistan	17 May 1999
Peru	13 July 1999
Qatar	17 May 1999
Romania	8 November 1999
Slovakia	22 December 1999
Spain	17 May 1999
Sweden	17 May 1999
Switzerland	17 May 1999
Syrian Arab Republic	17 May 1999
the former Yugoslav Republic of Macedonia	17 May 1999
Yemen	17 May 1999

Note: The Second Protocol has not yet entered into force.

Bibliografische gegevens

Otter, M. (2000) 'Beschermen, beschaven...
beschietsen: de noodzaak van internationale
en nationale regels voor cultuur-
bescherming'. In: *Boekmancahier*, jrg. 12, nr.
46, 337-356.